

МОВА ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ В СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ

Людмила Підкаміна

Теоретичне осмислення взаємодії мови та суспільства є актуальною лінгвістичною проблемою, адже мова – явище соціальне, безпосередньо залежне від політичних, економічних і культурних обставин, у яких перебуває суспільство. Саме у мові відображаються всі немовні сторони існування суспільства.

Розвиток і функціонування мови значною мірою обумовлені розвитком і життєдіяльністю суспільства, що виявляється в різних формах. Одна з найголовніших – соціальне розшарування мови. Будь-яке суспільство неоднорідне за своїм складом, воно поділяється на різні групи, в середині яких люди об'єднані за певними ознаками, наприклад, професією, віком, рівнем освіти і т.п. Ця диференціація суспільства відображається в мові у вигляді тих чи інших особливостей, соціально обумовлених підсистем. Боринштейн І.Р. слушно зазначає, що „мова дає можливість застосовувати здоровий глузд і логіку для створення та інтерпретації суспільного життя і може бути важливим знаряддям у боротьбі людства за прогрес і соціальні зміни” [1, 65].

Завдання щодо оновлення та розвитку нашого суспільства вимагають від мовознавців реалістичного підходу до мовної ситуації в Україні. Закріплення за українською мовою статусу державної означає, що вона є офіційною мовою діловодства, роботи і документації державних, громадських органів, підприємств, установ і організацій України, а також мовою освіти. Згідно зі ст. 6 Закону про мови в Україні студенти вищих навчальних закладів вивчають державну мову в обсязі, необхідному для виконання своїх майбутніх службових обов'язків.

Тому цілком природною є назва дисципліни, яка має за мету допомогти студентам удосконалити стиль професійного усного й писемного ділового мовлення, - „Українська мова (за професійним спрямуванням)”.

Професіоналізація навчання є перспективним напрямом розвитку вузівської методики викладання української мови.

Активізація навчання професійно спрямованої мови, вивчення психолого-лінгвістичних і соціально-комунікативних особливостей професійної мови, моделювання реальної професійної діяльності майбутнього спеціаліста на аудиторних практичних заняттях сприятиме ґрунтовній підготовці майбутнього фахівця.

Підготовка кваліфікованих спеціалістів передбачає знання ними української мови, оволодіння високою культурою усного мовлення, яке забезпечується розумінням тих основних закономірностей і тенденцій, які виявляються як у самій мові, так і в професійній сфері.

Загальновідомо, що від того, на якому рівні перебуває мовна культура ділових людей, залежать результати їх професійної діяльності, взаємини з колегами, партнерами по бізнесу та клієнтами. Для того щоб повести людей за собою або спільно з ними вирішувати виробничі проблеми, потрібно володіти способами і засобами спілкування, етичними та психологічними правилами їх застосування.

У конкретному акті спілкування комуніканти взаємодіють як соціальні типи, які надають цьому акту соціальних властивостей, що вже склалися у результаті професійної практики. В мовному спілкуванні і адресант, і адресат діють не інакше, як мовні особистості, які виявляють в процесі комунікації одну із своїх соціальних функцій. Сама соціальна характеристика мовної особистості та ситуація спілкування істотно впливають на відбір мовних засобів комунікації. Таким чином, форма повідомлення може варіюватися в залежності від соціальних статусів і ролей людей, які спілкуються.

Цікаво, що в основному із розуміння ролі й знання механізмів спілкування виник менеджмент як функція керівництва людьми і галузь людського знання, що допомагає здійснити цю функцію. Менеджер, керівник витрачає на спілкування до 80 % робочого часу, аби реалізувати свою роль у міжособистісних взаєминах, інформаційному обміні та процесі ухвалення рішень і виконання управлінських функцій планування, організації та контролю. Тому спілкування для представників керівництва – процес, який пов'язує всі основні види управління. 75 % американських, 63 % англійських та 85% японських підприємців вважають, що неефективне спілкування є основною перешкодою на шляху позитивного результату в їх діяльності, тобто нерезультативне спілкування – одна з основних причин виникнення проблем у їх роботі. Відомо, що американський мільйонер Дж.Д. Рокфеллер стверджував: „Спілкування з людьми – це товар, за який він готовий заплатити більше, ніж за щось інше” [9,15].

Професійне спілкування формується в умовах конкретної діяльності, а тому певною мірою вбирає в себе її особливості, є важливою частиною, засобом цієї діяльності. У професійній культурі спілкування можна виокремити загальні норми спілкування, що зумовлені характером суспільного ладу і ґрунтуються на здобутках минулого і сучасного. Водночас ця культура має індивідуальний характер і виявляється у способах спілкування, що їх вибирає суб'єкт у певних ділових ситуаціях щодо конкретних людей.

Індивідуальна мовна діяльність є предметом для розгляду мовної компетенції особистості.

Соціолінгвістика передбачає розгляд мовної компетенції особистості в кількісно-якісних параметрах мовної поведінки. Йдеться про дослідження зв'язку між трьома компонентами – мовою як кодом, мовленням і соціальними чинниками, що детермінують поведінку особистості.

В кожному елементі мовної структури в процесі його формування відображається соціальна мовна практика людей у вигляді спеціалізованих звукових типів, морфологічних форм, синтаксичних конструкцій і т.д. У результаті в кожній фонемі, в кожній мовній категорії, в кожній лексичній одиниці, в семантиці слова

у „застиглій” формі представлена мовна діяльність, тобто соціальна мовна практика. Лексеми і категорії мови, сформовані таким чином, згодом абстрагуються від конкретної соціально-мовної практики. Вони втрачають зв'язок із соціальною практикою людей, які їх створили, набувають вторинних значень. Прекрасним ілюстративним матеріалом щодо цього є терміни. Крім того, у суспільстві панують певні ціннісні уявлення про кожну соціальну групу, внаслідок чого лексика, пов'язана з тим чи іншим класом, професією, крім номінативної функції, може характеризувати певні явища. Як зауважують мовознавці, „мовна структура – це продукт історичного формування і розвитку мови в нерозривній єдності з розвитком суспільства, трудової діяльності, мовної практики і суспільної свідомості людей” [2, 19].

Безумовно, соціальні фактори найбільше впливають на словниковий склад мови. Однак цей вплив порівнювано відображається в різних пластах лексики. Це залежить також від завдань цілеспрямованого впливу суспільства на мову.

Свідомий вплив суспільства на мову виявляється на різних рівнях і в різних формах:

- 1) суспільство може сприяти розвитку мови або поступовому виходу її з вжитку;
- 2) суспільство має можливості розширювати соціальні функції мови засобами освіти, виданням літератури і т.п.;
- 3) суспільство в змозі здійснювати будь-які дії, що стосуються вдосконалення або нормування звукового складу, морфологічної, синтаксичної, стилістичної, лексико-семантичної систем мови;
- 4) суспільство має право регулювати процеси взаємодії мов;
- 5) впливу суспільства зазнають і спонтанні зміни у мові.

У спеціальній літературі зазначається, що в мові постійно щось з'являється, щось відмирає, виходить з вжитку. Масштаб цього процесу залежить від ролі тої або іншої мови в суспільному розвитку, в соціальному житті держави, від соціальних функцій мови.

Морфологічна система мови формується історично в процесі мовленнєвої діяльності певного відносно стійкого соціуму. Внутрішні закони функціонування і розвитку мови складаються також історично в процесі мовної діяльності соціуму. Виникнення цих закономірностей поза процесом мовленнєвої діяльності неможливе. Отже, соціальність притаманна і морфологічній системі, яка, проте, характеризується відносною сталістю.

Стилістична система більшою мірою залежить від розвитку суспільних функцій мови, різних соціальних і суб'єктивних факторів, ніж лексика, фонетика, морфологія і синтаксис.

Свідомо вжиті заходи суспільством щодо розширення функцій літературної мови мають велике значення для розвитку стилістичної системи мови. Загальновідомо, що однією з найголовніших ознак літературної мови є розвинена система стилів, а формування функціональних стилів залежить від темпів і горизонтів розвитку суспільних функцій мови.

Отже, подальший розвиток всіх систем і рівнів мови залежить від суспільства, соціальних факторів, якими обумовлюються сучасний стан і перспективи розвитку функцій мови.

Реформування системи освіти та зміни в суспільному житті зумовили перехід до нового змісту дисципліни „Українська мова”. Навчальний курс має на меті формування мовної особистості [6, 90]. Мова не лише предмет вивчення, а й засіб навчання, тому виникла потреба чітко визначити передумови, які сприятимуть підвищенню мотивації опанування майбутніми спеціалістами культури професійно орієнтованого мовлення.

Доведено, що навчання мови досягає якнайкращих результатів, якщо подавати лексико-граматичний матеріал у комунікативному аспекті, активніше залучати студентів до такого навчального спілкування, яке було б максимально наближене до реального професійно-ділового [6, 90]. Спроби реалізації цього завдання вже є. Протягом останніх трьох років з'явилося чимало посібників з ділової української мови, які враховують професійне спрямування майбутнього фахівця: Золотухін Г.О. та ін. „Фахова мова медика: ділова українська мова для студентів-медиків”; Пашук Р.І. та ін. „Ділове мовлення правоохоронця”; Корж А.В. „Документація праводілової сфери” та інші.

Підготовка висококваліфікованих спеціалістів – це тривалий процес, але на потреби і вимоги часу необхідно відповідати негайно, інакше втрати від недостатнього рівня професіоналізму будуть настільки значними для суспільства, що можуть звести нанівець стратегію освітньої діяльності в цілому. Обирати варто такий шлях впровадження нової дисципліни, який забезпечить не лише фундаментальність навчального процесу, інтегративність його з іншими сферами наукового знання та практичного досвіду, але й оперативність у досягненні мети.

SUMMARY

The actual problems of the development and operating the language in society attract attention of the researchers. From the level, on which is a language culture of the businessmen, depend the results of their professional activity. The article deals with the analysis of the language in business sphere and the new approaches on how to teach State Language for the future specialists.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Боринштейн Е.Р. Личность: ее языковые ценностные ориентации. – Одеса: Астропринт, 2001.
2. Ю.Д. Дешериев и др. Влияние социальных факторов на функционирование и развитие языка. – М.: Наука, 1988.
3. Крилова І.М. Про деякі проблеми мовного планування у сфері національної освіти // Соціолінгвістичні аспекти мовної діяльності: Темат. зб.наук.праць. – К.: НМКВО, 1992.
4. Мацько Л.І. Мовна освіта і виховання та мовна культура і поведінка // Проблеми вищої педагогічної освіти у світлі рішень II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти. Матеріали Всеукр. науково-практ. конференції. – К: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2002. – Ч.3.
5. В.М. Русанівський та ін. Мова і процеси суспільного розвитку. – К.: Наукова думка, 1980.
6. Онкович Г. Українська словесність у вищих технічних навчальних закладах // Вища освіта України. – 2003. - № 2.
7. Сагач Г.М. Мистецтво ділової комунікації. – К., 1995.
8. Спілкування в організації: Посібник /Укл. І. Калинич. – Ужгород: Мистецька лінія, 1999.
9. Чмут Т.К., Чайка Г.Л. Етика ділового спілкування. – К.: Вікар, 2003.

Надійшла до редакції 26 лютого 2004 р.

Type	Article
Date of Issue	2004
URI	http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/10940
Publisher	Видавництво СумДУ
Citation	Підкамінна, Л. Мова професійного спілкування в соціолінгвістичному аспекті [Текст] / Л. Підкамінна // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки. — 2004. — №1(60). — С. 117-120.
Abstract	The actual problems of the development and operating the language in society attract attention of the researchers. From the level, on which is a language culture of the businessmen, depend the results of their professional activity. The article deals with the analysis of the language in business sphere and the new approaches on how to teach State Language for the future specialists. When you are citing the document, use the following link http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/10940
Appears in	Філологічні трактати
Collections:	